

Никола Амбарков

д-р на политички науки

ambarkov_nkl@yahoo.com amvelbares@gmail.com

УДК.342.725:341.24(497.7:497.2)

329.17:341.24(497.7:497.2)

ЈАЗИК И НАЦИОНАЛИЗАМ. БУГАРСКО-МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИЧЕН СПОР ВО КОНТЕКСТ НА ПОТПИШАНИОТ ДОГОВОР ЗА ДОБРОСОСЕДСТВО МЕЃУ ДВЕТЕ ЗЕМЈИ

Апстракт

Во теориите за нацијата и национализмот јазикот се смета за една од важните детерминанти што ја чинат основата на нацијата. Јазичниот спор меѓу Македонија и Бугарија не е од денес. Во многу остра форма постои уште од втората половина на XIX кога се искристализираа две гледишта: едното кое подразбираше заеднички јазичен стандард за Македонците и Бугарите и ставот на т.н *македонисти* кои инсистираа на самостоен јазичен развој на македонската нација. Со кодификацијата на македонскиот јазичен стандард, по 1944, јазичниот спор со Бугарија доби друга димензија. По прогласувањето на независноста на Р.Македонија и нејзиното признавање од страна на Бугарија, во 1992, редица двострани договори остануваат непотпишани поради јазичниот спор. Пробивот е направен во 1999 со Декларацијата за добрососедство која беше потпишана на македонски јазик во согласност со Уставот на РМ, и на бугарски јазик во согласност со Уставот на Бугарија, формулација која е антиципирана и при потпишување на Договорот за добрососедство од 2017. Целта на овој труд е со користење на историскиот и експликативниот приод да се објасни генезата на македонско-бугарскиот јазичен спор, особено неговата ескалација по кодификацијата на македонскиот јазичен стандард од 1944/45. Преку компаративниот приод е направена анализа, вклучително и со користење на аналогии во други национални јазични контексти, за неодржливоста на бугарската теза за непостоење на самостоен македонски јазик. Посебен осврт ќе се направи на дилемата дали со формулацијата од Договорот „јазик согласно Уставот“ Бугарија се обидува да го девалвира и да му ја одрече автохтоноста на македонскиот јазик, како важен маркер за идентитетот на македонската нација. Главната цел на овој труд е да покаже дека тезата за непостоење на македонскиот јазик е неодржлива особено во светло на современите методи, техники и научни достигнувања на современата (социо)лингвистичка наука, кои ќе бидат наведени во овој труд, и несомнено се во македонска корист.

Клучни зборови: национализам, јазичен спор, Македонија, Бугарија, добрососедство;

Nikola Ambarkov

M.Sc. in European Studies, Ph.D. in Political Science
ambarkov_nkl@yahoo.com amvelbares@gmail.com

LANGUAGE AND NATIONALISM. BULGARIAN-MACEDONIAN LANGUAGE DISPUTE IN THE CONTEXT OF THE SIGNED TREATY OF GOOD NEIGHBOURSHIP BETWEEN TWO COUNTRIES

Abstract

Theories of nations and nationalism consider language as one of the important factors that define the basis of a nation. The language dispute between Bulgaria and Macedonia is not a recent issue. In its very sharp form it exists since the second half of 19th century when the two views were determined: one which embraced a common linguistic standard for Macedonians and Bulgarians; and the position of the so called *makedonisti*, who insisted that a separate linguistic development for Macedonian nation must be introduced. With the codification of the Macedonian linguistic standard in 1944, the language dispute with Bulgaria reached another dimension. Following the proclamation of the Macedonian Independence and their recognition by Bulgaria in 1992, a number of contracts of mutual cooperation remained unsigned due to the linguistic dispute. A breakthrough was made in 1999 when the Declaration for Good Neighbourship was signed in Macedonian language in accordance with the Constitution, and Bulgarian language in accordance with the Bulgarian Constitution, and a formulation which was also accepted when the Treaty of Good Neighbourship was signed in 2017. The purpose of this paper is to use the historical and explicative approach to explain the genesis of Bulgarian - Macedonian language dispute, especially its escalation following the codification of the Macedonian standard language in 1944/1945. Analysis was performed with the comparative approach, which included analogies with other national linguistic contexts for the unsustainability of the Bulgarian thesis for non-existence of an independent Macedonian language. A special review was carried out due to the dilemma on whether the formulation from the Treaty "Language in accordance to the Constitution" was Bulgaria's attempt to devalue and deny the autochthony of the Macedonian language as an important marker of the Macedonian nation.

The main goal of this paper is to show that the thesis of a non-existing separate Macedonian language is unsustainable, especially in light of modern methods, techniques and scientific achievements of the contemporary (socio) linguistic science, which will be outlined in this paper, and which are undoubtedly in the Macedonian favour.

Key words: *nationalism, linguistic dispute, Macedonia, Bulgaria, good-neighborliness;*

Вовед

Заедничкиот јазик, во теориите за нацијата и национализмот, се смета дека е една од „клучните детерминанти што ја чинат основата на нацијата.“¹

Јазикот е важен, ако не и најважна одлика на идентитетот на еден етницитет, но во светот имаме ситуации кога еден јазик е говорен исклучиво од една нација (Јапонци, Чеси, Албанци, Унгарци), или политички нации кои се служат со повеќе јазици (Белгијци, Швајцарци, Канаѓани), но и обратно, кога еден јазик опслужува повеќе нации (англиски, шпански, француски).¹

„Почетоците на јазичното планирање во Македонија датираат од 19 век, преку значајната 1903, кога од печат излезе делото ‘За македонските работи’ од Мисирков, се до 1945, кога македонскиот јазик го доби вистинскиот статус.“² Во југословенската федерација, Македонија „за првпат имаше можност да го изрази, негува и развива својот национален и културен индивидуалитет.“³ Јазикот како столб на таквиот културен индивидуалитет го доживеа, во овој период, своето златно време и процут, за по дисолуцијата на некогашната Југославија, и етаблирање на независната македонска држава го зацврсти својот статус на единствен службен јазик, статус кои траеше се до 2001-та.⁴

Со конституирањето на современата македонска држава, како федерална единка на Југославија, и прогласувањето на македонскиот јазик за одделен и различен од бугарскиот, на 2 август 1944 г. од страна на Првото заседание на АСНОМ, во Софија со текот на годините се искристализира гледиштето дека „македонската нација е ‘вештачки создадена’ врз основа на

¹Климовски, С.; Каракамишева, Т.; Дескоска, Р.; *Уставно право и политички систем*, Просветно дело, Скопје, 2012, стр. 951.

¹Груевска – Маџоска, С., *Статусот на македонскиот јазик во Република Македонија*, Спектар, бр. 58, Том II, 2011, стр. 544.

²Ibid.,

³Младеновски, Ѓ., *Република Македонија: Во потрага за една нова мултикултурна конфигурација*, Предавања на XLI меѓународен семинар за македонски јазик и култура, Охрид, Универзитете „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 2009, стр. 222.

⁴Груевска – Маџоска, С., *op cit.*, стр. 544.

бугарското етничко мнозинство во (...) југословенска Македонија. Според истото ова гледиште, македонскиот јазик, истоветно како и нацијата, е ‘вештачки’ и е создаден со политички декрет: всушност станува збор за дијалект, видоизменет преку едно водено од политички мотиви ‘србизирање’(...) и дека Словените од Македонија секогаш биле Бугари, а денешните ‘етнички Македонци’ се нивни наследници.“⁵

Овие тези на бугарската политика го имаат својот рефлекс и неколку месеци по прогласувањето на македонската независност на 8 септември 1991, особено кога во 1992 Бугарија прва ја призна прогласената независност, но од страна на тогашниот претседател Жељу Желев беше потенцирано дека тие ја признаваат политичката реалност – Република Македонија, но дека никогаш нема да прифатат постоење на самобитна македонска нација и јазик.⁶ Германскиот историчар Штефан Требст ќе констатира дека бугарската балканска политика по промените и падот на комунизмот во 1989 го поддржуваше осамостојувањето на Република Македонија и релативно брзо ја призна државата, но:

голем дел од политичката елита во Бугарија е на мислење дека потенцијалното членство на Македонија во НАТО и ЕУ треба да се искористи како средство на притисок за да се обезбеди еден вид договор со Скопје во врска со дефинирањето на македонскиот јазик, историјата на Македонија (...) Затоа и лесно може да се претпостави дека од македонска страна, по ова прашање, нема да има подготвеност за компромис, зашто невообичаено е работите како јазикот, историјата и сл., вака да се третираат. Тие не се категории на кои еден народ може да има право или не. Во најмала рака не може еден јазик туку така да се означи. Јазиците меѓународно не се признаваат, туку тие се едноставно тука, постојат. Се признаваат или не државите.⁷

Бидејќи Софија продолжи да се спротивставува „на постоењето на македонски словенски национален идентитет, различен од бугарската националност и јазик (...) и како резултат на разгорените спорови меѓу бугарските и македонските политичари, научници и медиуми, кон крајот на 90-те години над дваесет двострани договори остануваат непотпишани.“⁸

⁵Маринов, Ч., *В заштита на родната реч: стандартизирането на македонскиот език и бугарско-македонските лингвистични полемики*, във Румен Даскалов и Чавдар Маринов (ред.), *Преплетените истории на Балканите. Национални идеологии и езикови политики*, Том 1, Нов бугарски универзитет, Софија, 2013, стр. 419.

⁶*Ibid.*, стр 418-19.

⁷Требст, Ш., *За јазикот и историјата не може да се преговара*, интервју за Дојче Веле на македонски јазик, <http://www.dw.com/mk>, 09.07.2013.

⁸Маринов, Ч., *op cit.*, стр. 419.

Пробивот сепак беше направен на 22 февруари 1999 година, кога премиерите на двете земји ја потпишаа заедничката Декларација за пријателство и соработка меѓу Македонија и Бугарија, каде формулата и за двата јазика беше - македонски јазик, според Уставот на Македонија и бугарски јазик, според Уставот на Бугарија. На 1 август 2017, текстот на оваа Декларација беше окосница на сега веќе доработениот Договор за пријателство, добрососедство и соработка меѓу двете земји каде беше применета истоветна формулација за јазикот.

Сепак, јазичниот спор меѓу двете земји останува да биде неразрешен и се наметнува дилемата дали истиот ќе биде засегнат во Заедничката мултидисциплинарна експертска комисија за историски и образовни прашања, на паритетна основа, која двете Влади ја комплетираа во средината на месец мај 2018 година, согласно членот 8 (2) од Договорот за добрососедство и пријателство. Судијки според составот на бугарскиот дел од Комисијата, во кој е вклучен филолог, специјалист за „старобугарска и преродбена литература“, за претпоставување е дека на некои од предвидените тематски круг-разговори на Комисијата може да биде покренато ова прашање, независно од фактот што самата Комисија е формирана, во прв ред, за објективно и засновано на автентични докази и историски извори, научно толкување на историските настани, а не на лингвистичките процеси меѓу двете држави.

1. Генезата на македонско-бугарскиот јазичен спор

„Јазичниот спор не е од денес. Тој постои во многу остра форма и во текот на втората половина на XIX век.“⁹ Ова е периодот на „заедничките напори на македонската и на бугарската граѓанска интелигенција, кои воделе кон заедничка кауза, која по извесно време довела до судир. Имено, бугарскиот јазик, кој е заснован врз источнобугарското наречје, во лик на бугарски учебници, не можел да најде соодветна почва во македонските училишта.“¹⁰ Затоа од 60-тите година на XIX век западномакедонскиот говор веќе рапидно почна да се налага во пишаната реч и учебниците, особено на Зографски, Шапкарев, Македонски, Узунов.¹¹ Познат е ставот на Партенија Зографски од 1858¹²: „Македонското наречие не толку не требет и не может да бидет

⁹Шклифов, Б. *За раширението на диалектната основа на българският книжовен език и неговото обновление*, вестник Новинар, 26.09.2003 г., стр 1.

¹⁰Тантуровска, Л., *Во потрагата по идентитетот на македонскиот јазик*, Спектар, бр. 58, Том II, 2011, стр 540.

¹¹Ристовски, Б., *Периодизацијата на македонскиот литературно-културен развиток*, Филолошки студии, Број 1, 2008.

¹²Сепак, бугарската историографија и наука за јазикот ги негира ваквите ставови на македонските колеги, тврдејќи дека Партениј Зографски кој велел дека „нашиот јазик,

исклучено от обштинскиот писмениј јазик. Подобро ка беше да се примаше за главна негова основа; по таја причина што оно е полнозвучно, поплавно и постројно, и во многу одношенија поплно и побогато.¹³ Токму во оваа смисла и преродбеници како Кузман Шапкарев не се согласуваат со доминацијата на источниот бугарски говор и развиваат теза дека истиот е неразбирлив во Македонија, па оттука во 1868 ја лансира идејата за пишување на јазик, достапен за неговите сонародници во Македонија, идеја која треба да биде доработена во проект - речник, кој ќе содржи преводи од македонски на бугарски и обратно.¹⁴ Бугарските печатени изданија ја осудуваат идејата на Шапкарев¹⁵ и го обвинуваат: „па каква полоша мисла од таа треба да има господин Шапкарев, тој знае каде пипа, денеска букварче, утре други учебни книги и туку ќе го видиш ти извадил и ти составил и некоја историја на македонскиот народ.“¹⁶ Во истата година 1868, учителот Никола Поп Филипов, во своето писмо објавено во весникот „Македонија“, вели: „Учебните книги преведени на бугарско наречје (балкански) јазик досега многу малку биле поразбирливи за нас Македонците од оние на црковно словенски јазик: затоа и корист сосем мала сме имале од нив.“¹⁷ Четири години подоцна слична реакција, како Шапкарев, провоцира учителот и унијатски свештеник Венјамин Мачуковски кој објавува решение да напише граматика според македонските говори, кое предизвикало гневна реакција кај бугарскиот преродбеник П.Иванов кој меѓу другото ќе одбележи: „од кого го зеде примерот да правите провинцијална граматика. Нема Русите да имаат граматика за Великорусите и Малорусите (...) т.н македонско наречје многу се расипа под влијание на арнаутското, српското, цинцарското и грчкото наречје. Тоа наречје

како што е познато се дели на две главни наречја, од кои едното се говори во Бугарија и Тракија, а пак другото во Македонија“, се залагал за општ бугарски јазик, а не за компромис меѓу две нации и два јазика, но според Чавдар Маринов херменевтичката анализа на текстот на Зографски од 1858, ја усложнува фактот што и српскиот јазик во него е означен како наречје. Види: Маринов, Ч., *op cit.*, стр. 439.

¹³Цитирано во: Тантуровска, Л., *op cit.*, стр.541.

¹⁴Маринов, Ч., *op cit.*, стр. 440.

¹⁵Во 1870 Шапкарев, слично како и една деценија претходно Зографски, се залага за источно-западен дијалектен компромис при изградбата на заедничкиот јазик со Бугарите, критикувајќи го притоа монодијалектниот пристап на Марин Дринов (од Бугарското книжевно друштво) и потенцирајќи во цариградскиот весник Македонија дека „без македонските говори кои кријат толкаво богатство, книжевниот јазик ќе ни претставува една полна јазична Вавилонија.“ Цитирано во: Шклифов, Б., *op cit.*, стр.1

¹⁶Оваа реакција е на редакцијата на Цариградскиот весник *Ден*. Цитирано во: Блаже Ристовски, *Столетија на македонската свест*, Скопје, 2001.

¹⁷Стаматоски, Т., *Никола Поп Филипов, ран претходник на Мисирков*, Македонскиот јазичен идентитет, Култура, Скопје, 2004.

треба да се сведе по правилата на досега отпечатените бугарски граматика. Ако не ви се допаѓаат Груевата, Момчиловата, Војновата и други граматика, направете подобра, но не македонска...¹⁸ Бугарската историографија и наука за јазикот, ваквите дебати меѓу автори од Источна и Централна Бугарија и Македонија во текот на 60-те и 70-те години на XIX век не ги определува како конфликт помеѓу два национални табора, но останува фактот дека бугарското јазично планирање на ги антиципира македонските говори.¹⁹ Српскиот научник, политичар, државник, дипломат, Стојан Новаковиќ, кој бугарската наука и до денес го обвинува како катализатор на т.н. *македонизам*,²⁰ ни посочува во своето дело *Балканска питања* (1886- 1905), дека македонско-бугарскиот јазичен судир во рамките на образовниот процес во училиштата во османлиска Македонија, кои работат под егидата на Бугарската егзархија,²¹ продолжил со несмален интензитет и во последниот четврт од XIX век:

Најпослем има уште една појава која неможе да се испушти од очите. Тоа е тежнењето на Македонците да останат сами за себе (...) и ова тежнење нарочно почна да се буди од спротивставеноста помеѓу бугарските и македонските говори, и меѓу бугарскиот и македонскиот карактер, од времето кога бугарската пропаганда почна со се поголема наглост и острина да удира по македонските особини во името на пан-бугаризмот. Дури и меѓу платените професори во бугарските средни училишта, по Македонија, се наоѓаат луѓе кај кои се будат овие тежненија, точно како што се гледа кај Малорусите против униформитетот руски.²²

Новаковиќ нагласува дека оваа ситуација е особено карактеристична за Егзархиската гимназија во Солун каде „неуредениот и нејасниот бугарски книжевен јазик, со кои гимназијата работи против македонскиот народен дијалект, наидува на препреки и предизвикува отпор, со кои бугарската

¹⁸Весник *Право*, г. 7, бр. 34, Цариград, 30 октомври 1872 г.

¹⁹Маринов, Ч., *op cit.*, стр. 440.

²⁰независно од фактот што „терминот ‘македонизам’ директно го преземал од познатиот бугарски општественик Петко Рачев Славејков. За разлика од П. Славејков, кој со тоа сакал да ја покаже ‘антиисториската’, а со тоа и ‘антибугарската’ природа на македонските преродбени процеси, С. Новаковиќ, во процесот на навлегувањето на српската пропаганда во османлиска Македонија, по Источната криза, се обидел да го искористи терминот ‘македонизам’ и да го претвори во свој сојузник.“ Митрова, М.; Пандовска, М.; „*Македонизмот*“ на Стојан Новаковиќ: *Еден поглед кон „другоста*“, Спектар, бр. 57, Том I., 2011.

²¹која „била востановена со султански ферман на 28 февруари 1870 г.“ Котлар – Трајкова, Н., *Македонското прашање во балканскиот контекст (1856 – 1875)*, Спектар, бр. 57, Том I, 2011, стр. 168.

²²Новаковиќ, С., *Балканска питања*, Државна штампарија Краљевине Србије, Београд, 1906, стр. 267.

пропаганда ќе има се повеќе работа него што си мисли, а на што на почетокот не се сметаше.²³ За Бугарите, како што забележува Маринов, е изненадувачки фактот што прв застапник на тезата за специфичен карактер на македонскиот јазик е етничкиот Бугарин од Бесарабија – Петар Драганов, кој по покана од Бугарската егзархија, од 1885 до 1887 година работи како професор токму во Солунската машка гимназија.²⁴ Поради ваквите негови ставови, кои биле во директен судир со теориите на неговите бугарски работодавачи, Драганов се враќа во Русија каде преку бројни написи и предавања ги поставува темелите на македонистиката во Русија. Ваквата дејност на Драганов, од *крајот на XIX век и почетокот на XX век*, дополнително коинцидира со периодот кога „во славистиката започнува да си пробива пат една друга идеја – тезата дека словенскиот македонски говор не е ниту српски, ниту бугарски, а одделен словенски јазик.“²⁵ По однос на оваа прашање предничела една од најсилните филолошки и лингвистички школи – Петроградската, чиј претставници Лавров и Бодуен де Куртене гледале на македонските наречија како одделен претставник во словенската фамилија на јазици.²⁶ Тука треба да се посочи и естонецот Леонард Мазинг, кој во 1890 година на Универзитетот во Тарту ја одбрал докторската дисертација насловена како: „За јазиковната оценка на Македонските Словени“.²⁷

Во овој период треба да се посочи и активноста на *Младата македонска книжевна дружина* во Софија, основана во 1891 г., која од 1892 – 1894 година го издава сп., „Лоза“ во кое „тие ги согледуваат недостатоците на новобугарскиот книжевен јазик, создадени единствено над источнобугарска основа, кое е пречка за негово масовно усвојување во Македонија.“²⁸ За јазикот на лозарите, кои добар дел од нив подоцна ќе станат и активни дејци на Македонската револуционерна организација, академик Блаже Ристовски ќе забележи дека „јазикот на првите четири броја на ‘Лоза’ и не може да се нарече македонски, но тој содржи многу македонизми во лексиката, фонетиката, но и во морфологијата.“²⁹

²³Ibid., 271.

²⁴Маринов, Ч., *op cit.*, стр. 428.

²⁵Ibid.,

²⁶Пандев, Д., *Крсте Петков Мисирков*, документарен филм, во продукција на Film-trick editing и МРТ, 2016.

²⁷Булатова, Р. В., *Првиот истражувач на јазикот на Македонските словени Л. Г. Мазинг (1845–1936)*, 1982.

²⁸Шклифов, *op cit.*, стр. 2.

²⁹Ристовски, Б., *Македонската национална свест од лозарството до другарството*, во: Ослободителните борби на Македонија од Источната криза до балканските војни, МАНУ, Скопје, 2008, стр. 31.

Теорија за засебен македонски јазик, која започна да се пробива од крајот на XIX век и почетокот на XX век, продолжува да се развива и во *периодот помеѓу двете светски војни*, а особено е прегрната од некои француски, полски и советски лингвисти. Во Франција тоа ќе бидат веќе познатите слависти, што подоцна ќе станат најзначајни француски македонисти, Андре Мазон и Андре Вајан. „Тие се беа оформиле во време кога меѓу најзначајните слависти делуваше прочуениот лингвист - индоевропеист, Антоан Меје (...) Во рамките на проучувањата на индоевропските јазици, Меје ќе го вклучи и македонскиот јазик и ќе третира и македонистичка проблематика. Познат е неговиот став дека лингвистот треба да умее да се дистанцира од пристрасните дневно-политички полемики и притоа да расудува како лингвист и ‘кога се работи за научно опишување на посебните карактеристики на македонските говори во Македонија’.“³⁰

Што се однесува до Полска, треба да се посочи активноста на професорот од Краков, Мјечислав Малецки, кој на прашањето дали македонските говори се српски или бугарски, одговара дека „не се ни исклучиво српски, ни бугарски, ами повеќето од нив претставуваат индивидуален дијалектен тип (којшто може да се нарече и македонски јазик), поврзан со силни јазли на сродство со двата спомнати јазици. Македонскиот е премин меѓу српскиот и бугарскиот, и неговото приклучување само кон еден од тие јазици е од лингвистичка гледна точка неосновано.“³¹ Од Советскиот сојуз треба да се истакне статијата во Големата советска енциклопедија за македонскиот јазик изработена од Самуел Бренштајн (инаку специјалист и за бугарски јазик), во која ќе констатира: „јазикот на Јужните Славјани, што живеат на територијата на денешна Македонија, без оглед на значителната дијалектна разноразност, претставува единство од македонски говори кои забележливо се разликуваат од народните говори на Тракија, Родопите, Мизија и на Стара Планина.“³²

Лингвистите и историчарите во Скопје, како што посочува бугарскиот автор Антони Стоилов, направиле огромен напор да се истражат творби, настани, но и ставови на научници кои по некаков можен начин се поврзани со поддржувањето на тезата за постоење на одделен македонски јазик.³³ Од друга

³⁰Тодорова, Л., *Славистичките проучувања во Франција за македонскиот јазик и литература*, Мираж, електронско компаратистичко списание, 2013.

³¹Malecki, M., *Z zagadnien dialektologii macedonskiej*, Rocznik Slawistyczny XIV, Krakow, 1938, str. 142.

³²Бернштейн, С., *Македонский язык*, Большая Советская Энциклопедия, Том 37, Москва, 1938, стр. 743 – 744.

³³Стоилов, А., *Крайно време е за сътрудничество*, Култура - Брой 28 (2908), от 21 јули 2017.

страна, конкретно за периодот меѓу двете светски војни, бугарската наука, како контрапункт на ставовите на Меје, Вајан, Бренштајн, Малецки, се повикува на *Етнографија на Македонија* од 1924, на германскиот лингвист Густав Вајганд, во која македонските говори се посочени како дијалектна верзија на бугарскиот јазик, но треба да се нагласи дека тој е специјалист за балкански романски јазици, додека сите погоре посочени автори се специјалисти-слависти, што дава поголема тежина на нивната гледна точка.

Но, кодификацијата на македонскиот јазик по 1944, само ја репотврдува тезата на погоре наведените автори, дека со неговото стандардизирање дефакто се искристализира еден неутрален трет јазичен појас во јужнословенскиот дијалектен континуум помеѓу српско-хрватскиот и бугарскиот.

2. Бугарско-македонскиот јазичен конфликт по кодификацијата на македонскиот јазик 1944/5

„На 2 август 1944г., на Првото заседание на АСНОМ, македонскиот јазик официјално е прогласен за службен јазик во македонската држава. На 3 мај 1945 г. е усвоена македонската азбука, а на 7 јуни 1945г. е усвоен македонскиот правопис. Со ова е извршена конечната стандардизација на македонскиот јазик.“³⁴Ваквата релативно доцна кодификација на македонскиот јазик е една од причините поради која кај бугарските научни работници, во полето на лингвистиката, како што правилно забележува Маринов, буди сомнеж за неговата долга историска развојност, но и тезите дека тој vznikнал од ништо, или дека е плод на Титовото јазично планирање во СР Македонија е неодржлива.³⁵

За Људмил Спасов стандардизацијата од 1944/5, ги синтетизира напорите на Мисирков изразени во неговото дело *За македонските работи* „каде тој ја искажува потребата од забрзан развој на македонските културни институции во секој поглед, како и потребата македонскиот јазик да го издигне својот статус на рамниште на службен јазик.“³⁶ Неслучајно дејноста на Мисирков, Чуповски и другите членови на Македонското научно-литературно другарство во Петроград, како што забележува Стоилов, во Р.Македонија е објавена „за ‘прва кодификација на современиот македонски литературен

³⁴Спасов, Љ., *Периодизација на историјата на македонскиот писмен јазик и неговата стандартизација во дваесеттиот век*, Филолошки студии, Том. 1., 2007, стр 232.

³⁵Маринов, *op cit.*, стр. 444-5.

³⁶Спасов, Љ., *op cit.*, стр. 232.

јазик', која со најмалку 40 години го испреварува неговото реално кодифицирање."³⁷

Бидејќи некои од авторите во Македонија од XIX век својот јазик го нарекуваат бугарски, лингвистите од Бугарија овие автори ги вбројуваат во нивниот национален преродбенски процес, но „дали делата на Мисирков и на другите 'македонисти' може да се прибројат кон историјата на бугарскиот јазик? Позитивен одговор на оваа прашање би изгледал чудно: овие први обиди за изградба на македонска норма очигледно се насочени против бугарското јазично господство над Словените во османлиска Македонија."³⁸ Ова важи и за делата, од 30-те години на XX-от век, на драматурзите Васил Иљовски, Ристо Крле, Антон Панов, за поезијата на Кочо Рацин и Радослав Петковски, но и на Коле Неделковски и на другите претставници на Македонскиот литературен кружок во Софија,³⁹ кои за германскиот филолог Кристијан Фос не се просто 'литература на дијалект'.⁴⁰ Дополнително, Људмил Спасов, но и Торстен Зобрис ја нотираат важноста на весниците, административниот материјал и билтените издавани од македонската војска во текот на НОВ/НОБ (1941-45) во поглед на прогресот на јазичната стандардизација на македонскиот.⁴¹

Најважното достигнување на кодификацијата од 1944/5 е усвојувањето на централниот или централнозападниот словенски говор во Македонија, кој се претвора во македонски *par excellence* бидејќи: 1) е распространет на доста голема територија – од Скопје на север до Лерин на југ, а во него спаѓаат реони како Прилеп, Кичево, Битола; 2) вклучува важни градски центри и е доста хомоген бидејќи преовладувачкото население е првенствено словенско; 3) ја следи историската традиција востановена уште од Мисирков, за издигнување на велешко-прилепско-битолското-охридското наречје до степен на литературен јазик и 4) во најдобар дел од делата на погоре посочените автори од 30-те години на XX век, се напишани на ова наречје.⁴² Па така, овој супрадијалект според Божидар Видоевски се претвора во *vehicular language* по природен пат,⁴³ а за Виктор Фридман со фундаирање на македонскиот јазик врз

³⁷Стоилов, А., *op cit.*,

³⁸Маринов, *op cit.*, стр. 442-3.

³⁹Спасов, Љ., *op cit.*, стр. 234.

⁴⁰Voss, Ch., *Sprach- und Geschichtsrevision in Makedonien*, Osteuropa 8, 2001, st. 953-967.

⁴¹Спасов, Љ., *op cit.*, стр. 234; Szobries, T., *Sprachliche Aspekte des nation building in Mazedonien: Die Kommunistische Presse in Vardar-Mazedonien (1940-1943)*, Steiner, Stuttgart, 1999.

⁴²Види кај Маринов, *op cit.*, стр. 443.

⁴³Vidoeski, B., *Five Decades Since the Codification of the Macedonian Language*, International Journal of the Sociology of Language, No. 131, 1998, p. 23.

базата на западно-централниот дијалект за официјален – просто се озаконува една веќе постоечка состојба.⁴⁴

Со кодификацијата на македонскиот стандарден јазик, напоредно започнува процес на негово дискредитирање од страна на бугарската академска заедница. Еден од таквите аспекти е тврдењето за политичкото решение за негово кодифицирање, кое сепак може да се открие и при политичките резолуции, основачките конгреси и комисии во редица други јазични национални контексти.⁴⁵ Но, некои бугарски јазиковеди, како Кирил Мирчев,⁴⁶ не ја негираат легитимноста на новопојавената македонска норма,⁴⁷ повикувајќи се на Сталиновата теза дека дијалекти маргинализирани при кодификацијата на даден јазик можат при благопријатни социо-економски услови да родат различен јазик.⁴⁸

Сепак, најголема негација за самостојниот развој на македонскиот стандарден јазик бугарските лингвисти ќе сублимираат во брошурата на Институтот за бугарски јазик при БАН „Љубомир Андрејчин“ од 1978 која излегува под наслов „Единството на българският език в миналото и днес“. Особена критика ќе изнесат кон статијата на академик Блаже Конески, од 1968, *Македонскиот јазик во развојот на словенските литературни јазици*. Бугарите најповеќе ги напаѓаат неговите аналогии за кодификацијата на македонскиот јазик со оние на словачкиот спрема чешкиот (кај западнословенските јазици) и украинскиот и белорускиот спрема рускиот (кај источнословенските јазици). Па така, учените од Институтот Андрејчин при БАН ќе забележат дека неможе да се бара аналогија помеѓу појавувањето на македонската писмена норма и појавата на украинскиот и белорускиот книжевен јазик бидејќи „помеѓу бугарските Словени во текот на XIX век не се забележува процес на диференцијација на говорите во Мизија, Тракија и Македонија, ниту пак стремежите именувањето Бугари да се замени со Тракијци или Македонци. Освен тоа, за разлика од положбата во царска Русија за време на Преродбата,

⁴⁴Friedman, V., *Macedonian: Codification and Lexicon*, in István Fodor and Claude Hagège (ed.), *Language Reform. History and Future*, vol. 3, Buske Verlag Hamburg, 1989, p. 300-4.

⁴⁵Маринов, *op cit.*, стр. 480.

⁴⁶Треба да се потенцира дека самиот битолчанец Кирил Мирчев, специјализант од Јагелонскиот универзитет во Краков, е еден од консултираните специјалисти при кодификацијата на македонскиот јазик од страна на Лазар Колишевски, кој својата прва сопруга Лилјана Чаловска (воедно и член на президиумот на АСНОМ и раководител на Агитпроп-от при Комунистичката партија на Македонија), ја праќа во Софија кај нејзиниот вујко, брат од мајка – Кирил Мирчев. Види: Стоилов, А., *op cit.*,

⁴⁷Како што е случајот на пример со Благој Шклифов, кој исто е по потекло од Македонија, од костурското село Черешница, за кого „‘Македонската’ азбука и литературна норма са нелегитимни.“ Шклифов, *op cit.*,

⁴⁸Маринов, *op cit.*, стр. 461.

во епохата на формирање на европските нации, не постои организирана бугарска сила, која може насилно да го наложува бугарското име и бугарскиот јазик, така што учебникарите и населението на Македонија можеле слободно да го наведат своето национало име и својот јазик.⁴⁹ Но, бугарската наука не само во овој случај, тука и во многу други ситуации, како што забележува белгискиот специјалист за филологија и историја Рајмонд Детрез, продолжува да ги одмолчува „имињата на поголем број на македонски општественици, кои уште во 70-те години на XIX век, јасно објавуваат дека има македонски народ и македонски јазик години пред Мисирков. Има текстови, кои покажуваат, дека некои луѓе, макар продолжуваат да се сметаат за Бугари, развиваат некаков македонски партикуларизам. Има сведоштва од тоа време за прости селани, кои не сакаат да бидат нарекувани Бугари, а тврдат дека се Македонци и говорат македонски. Има убедливи документи, дека во последната четвртина на XIX век се распространува македонската национална идеологија и дека има луѓе со македонско национално сознание...“⁵⁰ И помладото поколение бугарски историчари, како Стефан Дечев, ќе забележат дека „бугарската историографија очевидно дека треба да престане да го одмолчува и маргинализира еден добро познат и документиран во ‘историските извори’ ран македонизам.“⁵¹ Што се однесува до непостоењето на организирана бугарска сила, која може насилно да го наложува бугарското име и бугарскиот јазик, во погоре посочената статија на бугарските лингвисти, се одмолчува улогата на Бугарската егзархија, која самата бугарска историска и лингвистичка наука ја смета за важна културно-образовна и религиска автономија на бугарскиот народ во османлиска Македонија. Токму Бугарската егзархија, според Мисирков, е институцијата која на Македонците ќе им го подари бугарското име и е една од причините поради која Македонија не добила автономни права според членот 23 од Берлинскиот договор 1878.⁵²

Статијата *Единството на българският език в миналото и днес*, која продолжува да биде канонска (референтна) за бугарската лингвистичка наука во поглед на негирањето на самобитноста на македонскиот јазик, со индигнација ги одбива споредбите на академик Блаже Конески помеѓу чешко-словачката и бугарско-македонската јазична ситуација. Тие посочуваат дека

⁴⁹*Единството на българският език в миналото и днес*. Българска Академия на Науките. Институт за български език, София 1978. Отделен отпечатък от сп. Български език, год. XXVIII (1978), кн. 1.

⁵⁰Детрез, Р., *По отношение на Македонија българите още са махмурлии*, Култура - Брой 10 (2537), 13 март 2009.

⁵¹Дечев, С., *Да се остави историята на историците! Но на кои?*, Дискусии – Европа във Либерален Преглед, 01 август 2017.

⁵²Мисирков, К. П., *За македонските работи*, ИКП Родина, Софија, 2007, стр. 45.

цела плејада словачки писатели, меѓу кој го наведуваат и името на Људовит Штур, создале и творат богата литература на словачки јазик, притоа нагласувајќи дека словачкиот јазик бил и со долга лингвистичка традиција бидејќи првата словачка граматика била напишана 1790 г. од Бернолак, кој го создава и шесттомниот речник на словачкиот јазик во периодот 1825-1827.⁵³

Сепак, академик Блаже Конески во истат оваа статија од 1968 лаконично ќе заклучи дека констатацијата за непостоење на словачки јазик од оваа историска екидистанца звучи сосема анахроно. „Словачкиот јазик се има наполно афирмирано и славистиката веќе го третира како посебен јазик, како и никогаш да не бил оспоруван неговиот статус (...) Паралелата што може да ја подвлечеме со нашиот развоток покажува дека не во се ние сме имале посложена ситуација од Словаците.“⁵⁴

Во втората половина на XX век веќе и македонскиот јазик си го пробива својот пат во светската славистика. Харвардскиот славист Хорст Лант во 1952 ја изработува првата академска граматика на македонскиот јазик. Како увертира на истата, една година претходно ја пишува важната статија за морфологијата на македонскиот глагол. Лант практично ја втемелува македонистиката во Северна Америка (Чикаго) и Канда (Торонто). Воспитаничката на Самуел Бренштајн (автор на статијата за посебноста на македонскиот јазик во Големата советска енциклопедија), Рина Усикова, држи курсови на Московскиот универзитет и создава специјалисти – македонисти. Македонските лингвисти се рамноправни учесници на светските славистички конгреси, а поканети се да учествуваат во изработката на *Општословенскиот*

⁵³ Но, бугарските специјалисти, не ги побиваат следниве тези на академик Блаже Конески, искажани во статијата *Македонскиот јазик во развојот на словенските литературни јазици*:

-„Обидот на Антон Бернолак, направен при крајот на XVIII век, да го постави словачкиот литературен јазик на западнословачка основа, не успеа меѓу другото и поради тоа што таа основа беше премногу блиска до чешкиот јазик“ (стр. 26, 27);

-„Генерацијата на Људовит Штур, која се афирмира на општествено поле во триесетите и четириесетите години на XIX век (...) во првите години на својата дејност пишуваа на чешки јазик, додека особено од 1844 година не ја засноваа широко својата акција за оформување на словачкиот литературен јазик врз среднословачкото наречје (...) Поразот на револуцијата од 1848 доведе до отстапување на движењето за самостоен словачки јазик“ (стр. 28);

- Половина век по Штуровската акција констатацијата на славистиката спрема словачкиот јазик беше дека не е посебен јазик, одделен од чешкиот, ами само посебен говор на единствениот чешки јазик (Ibid.);

-„Уште во првата Чехословачка република официјалното становиште беше дека постои еден чехословачки јазик во две звучења – чешко и словачко“ (Ibid.).

⁵⁴Ibid.,

јазичен атлас и Општокарпатскиот дијалектен атлас од 1958 и 1973, кои се изработуваат под егидата на Меѓународниот комитет на славистите и Советската академија на науките. Бугарските специјалисти го бојкотираат учеството во двата проект-атласи – таму картата на Бугарија е бело петно. Не сакаат да работат заедно со македонскиот (Божидар Видоевски) и српскиот дијалектолог (Павле Ивиќ),⁵⁵ како ангажирани специјалисти од Југославија. Не им се допаѓа фактот што советската славистика на овој начин продолжува да го признава постоењето на македонскиот јазик како самостоен во словенскиот *commonwealth* и одбива да се сообрази со бугарските барања старословенскиот да го именува како старобугарски, а советските специјалисти дури ја афирмираат тезата дека во основата на старословенскиот се македонските дијалекти.⁵⁶ „Глобалниот успех на македонските јазиковеди ги растројува бугарските колеги.“⁵⁷

Таквиот глобален успех, во меѓународното афирмирање на македонскиот јазик, беше надополнет во 1977, кога на Третата конференција на ОН за стандардизација на географските имиња, одржана во Атина, за првпат во официјален документ на Конференција, која работи под егидата на ОН, беше наведена македонската кирилична азбука, која е еден од важните белези на македонскиот јазик. Според Резолуцијата на Конференцијата, системите кои се дадени во Анексот треба да бидат прифатени како меѓународни системи за транскрипција на латиница, на географските српско-хрватски и македонски имиња во Југославија, кога тие се напишани на соодветните кирилични азбуки.⁵⁸ Ова достигнување на македонската страна, беше реафирмирано во член 1, став 3, алинеја (ц) од потпишаниот конечен Договор за решавање на разликата околу името помеѓу Р. Македонија и Грција, потпишан на 17 јуни 2018, во кој се вели дека официјалниот јазик на Втората страна ќе биде македонскиот јазик, како што е признаено токму од страна на Третата

⁵⁵Неговата хипотеза по однос на македонските говори е следна: „словенските племиња, кои ја населиле Македонија, се од различно јужнословенско потекло и дошле по различни патишта. Како резултат на мешање на бугарското и српското влијание на македонската територија денес се покажуваат ‘богатство од преодни нијанси’ и претставува мост меѓу западнојужнословенските (српскохрватските) и источнојужнословенските (бугарските) говори“. Цитирано во: Единството на българският език в миналото и днес, 1978. Ивиќевите тези не им се по волја на бугарските учени и истите ги критикуваат во посочената брошура.

⁵⁶ За повеќе види: Маринов, *op cit.*, 457-8; 465-6; 470.

⁵⁷ *Ibid.*, 458.

⁵⁸ Third United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names. Vol. I. Report of the Conference, Athens, 17 August - 7 September 1977, pp. 29, 31.
https://www.eki.ee/wgrs/v3_0/rom1_mk.pdf

конференција на ОН за стандардизација на географските имиња, одржана во 1977 во Атина.

3. Неодржливоста на бугарската теза за непостоење на самостоен македонски јазик во светло на современите (социо)лингвистички методи и критериуми

Ваков став зазема Кристијан Фос, професор по јужнословенски јазици, еден од најплодотворните автори проучувачи на состојбата со словенските - македонски говори во Егејска Македонија, кој забележува дека бугарската лингвистичка наука „упорно ги пренабредува социолингвистичките методи и терминологија во стремежите да го овековечи ‘единството на сите бугарски дијалекти’“. ⁵⁹ Во погоре посочената брошура за единството на бугарскиот јазик – македонскиот јазик е определен како „писмено – регионална норма на бугарскиот јазик, која се користи во СР Македонија и се основа на југозападниот бугарски А-дијалект.“ ⁶⁰ Бугарската наука со ова имплицира дека бугарскиот јазик е полицентричен и дека еден од центрите на неговата кодификација е Р.Македонија, ⁶¹ а притоа нагласува дека македонскиот е и социорегионална разновидност, т.е региолект на бугарскиот јазик.

Бугарскиот јазик vs. македонскиот јазик, интерпретиран низ призмата на современите (социо)лингвистички критериуми не е полицентричен од проста причина што полицентричен јазик имаме кога „на ист дијалект е заснован стандардниот јазик кај различни нации, и кога внатре кај него постојат препознатливи национални специфичности,“ ⁶² т.е имаме „две варијанти на ист стандарден јазик каков што е српско-хрватскиот, молдавскиот и романскиот, потугалскиот во Бразил и Португалија.“ ⁶³ Кроатистот Сњежана Кордиќ, во нејзиното капитално дело *Јазик и национализам*, ќе подвлече дека „теоријата за

⁵⁹Voss, Ch., *op cit.*,

⁶⁰Единството на българския език в миналото и днес, *op cit.*,

⁶¹Другиот центар на кодификација на бугарскиот јазик, според истата брошура, се говорите на Бугарите во Банат. Хорст Лант, авторот на првата академска граматика на македонскиот јазик, ја определува споредбата на ефемерниот говор на неколку села во Банат, со македонскиот јазик, како јазик на образованието, на средствата за јавно општење, на институциите во рамките на општествено-политичкото уредување и на науката во Р.Македонија како произволна и неадекватна. Lunt, H., *Some Sociolinguistic Aspects of Macedonian and Bulgarian*, in Benjamin Stolz et al. (ed.), *Language and Literary Theory: In Honor of Ladislav Matejka*, University of Michigan, Ann Arbor, 1984, p. 87-88.

⁶²Stewart, W. A., *A Sociolinguistic Typology for Describing National Multilingualism*, in J. A. Fishman (ed.), *Readings in the Sociology of Language*, The Hague/Paris, 1968, p. 529–545.

⁶³Kordić, S., *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb, 2010, str. 77.

полицентричноста значи ги опфаќа оние ситуации кога некој јазик се кодифицира на повеќе места и притоа постојат разлики меѓу центрите на кодификацијата, но тие разлики не се толкави да може да се говори за различни стандардни јазици.⁶⁴ И еден од бренд авторите на современата социолингвистика, Хајнц Клос, ќе сублимира дека полицентричниот јазик „почива на ист дијалект или на два многу сродни дијалекти.“⁶⁵

Следствено на ова „паровите како чешки и словачки, бугарски и македонски, дански и шведски, претставуваат случаи на книжевни стандарди базирани на различни дијалекти.“⁶⁶ Сите овие примери се познати како аусбау јазици бидејќи паровите на овие стандардни јазици се изградени на различна дијалектна основа.⁶⁷

Оттука, врз основ на количеството на јазична идентичност „корисно е да се разликуваат три степен на јазична дистанца: **мала** (типична за стандардните варијанти на *ист полицентричен јазик*), **средна** (минимална јазична оддалеченост помеѓу стандардните *вариетети на различни јазици* пр. Ausbau – јазик) и **голема** (доволна да било кој од двата вариетета претставува *различен јазик* пр. Abstand јазик).“⁶⁸

Погоре споменатиот водечки светски социолингвист, Хајнц Клос, во својата теорија за Abstand и Ausbau јазици од 1967 ги „разгледува бугарскиот и македонскиот јазик како две стандардни норми, кои – во нивниот ‘предлитературен’ период може да се категоризираат како еден јазик (...) истото се однесува и на чешкиот и словачкиот.“⁶⁹ Неговата теорија од 1967, со една година ја испреварува статијата на академик Блаже Конески од 1968 за *Македонскиот јазик во развојот на словенските литературни јазици*, (на која со сета жестина се нафрлија бугарските лингвисти во 1978), во која тој развива слична теза како Клос, за дублетите македонски vs. бугарски и чешки vs. словачки.⁷⁰ Сепак, некои автори како Андре Вајан, не го споделуваат

⁶⁴Ibid., 94.

⁶⁵Kloss, H., ‘Abstand Languages’ and ‘Ausbau Languages’, *Anthropological Linguistics* 7, 1976, p. 310

⁶⁶Cooper, R. L., *Language planning and social change*, Cambridge, 1989, p.139.

⁶⁷Kordiќ, *op cit.*, str 158.

⁶⁸Ammon, U., *Pluricentric and Divided Languages*, in U. Ammon at all. (ed.), *Sociolinguistics*, Vol. 2, Berlin/New York, 2005, p 1538.

⁶⁹Маринов, *op cit.*, 441.

⁷⁰Согласно современите социолингвистички критериуми ако Словаците ја следеа логиката на Бернолак и го стандардизираа нивниот јазик на западнословачката дијалектна основа, која е блиска до чешкиот, овие два јазика всушност ќе беа два центра на еден ист полицентричен јазик, како што сега е случајот со српската и хрватската варијанта базирани на новоштокавскиот супра-дијалект. Но, бидејќи Словаците останаа верни на Штуровската акција од 1844, која подразбираше словачки стандард базиран

гледистето дека македонскиот јазик нема предлитературен развој тврдејќи дека тој во својата книжевна форма постои уште од XIX век.⁷¹ Слична теза развива и Виктор Фридман, кој смета дека македонскиот јазик со неговата кодификација од 1944/5, само заокружува процес кој е започнат најмалку еден век претходно.⁷²

Од сето ова може да се заклучи дека тезите на бугарските учени кои сакаат бугарскиот јазик да биде ем *полицентричен* (каде македонскиот е еден од центрите на неговата кодификација), а македонскиот ем и *региолектен*, остануваат непотврдени од бренд авторите на светската (социо)лингвистика. Дури и „кај полицентричните јазици (а бугарскиот vs. македонскиот не е тој пример како што погоре беше посочено), варијантите се потполно рамноправни, и секоја национална заедница во која се говори поединечната варијанта самостојно одлучува како ќе се кодифицира.“⁷³ Но, со тоа што бугарската лингвистика упорно настојуваат македонскиот да биде региолект во нивната проектирана полицентрична теорија, евидентно е дека на тој начин македонскиот сакаат го доведат во подредена, поттчинета положба (како регионален, провинцијален јазик), што е во разрес дури и со самата теорија за полицентричноста каде двете варијанти, како што Амон погоре посочува, се потполно рамноправни.

4. Македонски јазик „според Уставот“ и ISO стандардот

Со потпишување на Договорот за добрососедство меѓу Македонија и Бугарија, каде таа дефакто признава македонски јазик „според Уставот“, се создаде мислење дека Бугарија на овој начин сака меѓународно да го девалвира македонскиот јазик, одрекувајќи му ја неговата автохтоност. Сепак, потребно е да се потенцира дека „кога Уставот би бил критериум за постоење на јазик, тогаш оние околу 98% јазици на светот кои со уставот не се прогласени за службени не би ни постоеле. Не би постоел на пр. унгарскиот јазик бидејќи во унгарскиот Устав не постојат одредби за службеноста на јазикот. Такви

на среднословачкиот говор, кој е поодалечен од чешкиот, тие денеска имаат аусбау јазик спрема чешкиот, што е идентично со јазичната состојба меѓу Македонците и Бугарите и нивните соодветни стандардни јазици, ситуација која е потврдена од погоре посочените водечки светски (социо)лингвисти.

⁷¹Vaillant, A., *Le Problème du slave macédonien*, Bulletin de la Société de linguistique de Paris 39, 1938, p. 194-210.

⁷²Friedman, V. *The Modern Macedonian Standard Language and Its Relation to Modern Macedonian Identity*, in Victor Roudometof (ed.), *The Macedonian Question: Culture, Historiography, Politics*, Boulder, CO: East European Monographs, 2000, p. 193-4.

⁷³Ammon, U., *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz: das Problem der nationalen Varietäten*, Berlin/NewYork, 1995, st. 496.

одредби во Уставот немаат ниту скандинавските земји Данска, Норвешка, Шведска.⁷⁴ Дополнително, ваквите примери „потврдуваат дека уставното прогласување за службен јазик е одвишна – наведените држави сосема добро функционираат без тоа, било да се работи за еднојазична или повеќејазична земја.“⁷⁵

Бугарите сепак сметаат дека и со признавање на уставно прогласениот македонски јазик за службен им остава простор да негираат дека тој јазик реално постои. Но, „потребно е да се потсети дека прогласување на службен јазик во некоја држава не е критериум за постоење или непостоење на некој стандарден јазик.“⁷⁶ Исто така „припишување на различните идиоми на статус со помош на одредбата за службеност на јазиците не може да конкурира со лингвистичките и социолингвистичките критериуми. Тоа произлегува од фактот што преку 98% јазици на светот немаат никаков службен статус.“⁷⁷ Во овој контекст, и автори како Сњежана Кордиќ правилно забележуваат дека „Уставот може да се промени преку ноќ, но постоењето на некој стандарден јазик не може (...) Имено, не само што стандардниот јазик е (социо)лингвистички поим, а службениот јазик политички, туку стандардниот јазик е поширок поим од службениот.“⁷⁸ Важно е да се нагласи дека „прогласување на некој јазик за службен не е потребно со цел да се заштити тој јазик.“⁷⁹

Купер, правилно забележува дека, и покрај сето ова „и уставно прогласените службени јазици понекогаш се игнорираат.“⁸⁰ Бугарскиот однос кон македонскиот јазик, прекрасно ја портретира оваа Куперова теза, бидејќи Бугарите со Договорот, дефакто, се согласуваат Р.Македонија да има свој службен јазик „согласно Уставот“, но сепак истиот продолжуваат да го игнорираат бидејќи „тој не се предава во ниту еден универзитет“⁸¹ или друга

⁷⁴Kordić, *op cit.*, str. 112.

⁷⁵Ibid, 113.

⁷⁶Mattusch, H.-J., *Vielsprachigkeit: Fluch oder Segen für die Menschheit?*, Frankfurt am Main, 1999, st. 79-80.

⁷⁷Gröschel, B., *Das Serbokroatische zwischen Linguistik und Politik. Mit einer Bibliographie zum postjugoslavischen Sprachenstreit*, München, 2009, st. 341.

⁷⁸Kordić, *op cit.*, str. 112.

⁷⁹González, R. D., *Introduction*, in R. D. González/I. Melis (ed.), *Language ideologies*, Tucson, xxv–xxxvi.

⁸⁰Cooper, R. L., *op cit.*, 101.

⁸¹Сепак, во Југозападниот бугарски универзитет „Неофит Рилски“ во Благоевград, на катедрата за бугарска филологија постои силабус за предмет/ курс *Създаването на т.нар. македонски книжовен език*, каде што самиот наслов така наречен, доволно зборува за односот на бугарската академска заедница кон македонскиот јазик.

образовна установа во Бугарија.⁸² Во контекст на потпишување на Договорот за добрососедство каде македонскиот јазик е сведен на „согласно Уставот“ се појавија и ставови дека во односот со Бугарија тој не е загрозен бидејќи бил признат согласно ISO 639-2 стандардот уште од 1957.⁸³ Сепак, маната на ISO 639-2 е што многу се ориентира спрема политичките околности, а не според (социо)лингвистичките критериуми кои и безтоа, како што погоре беше обопштено, се во македонска полза.

Заклучок

Бугарско-македонскиот јазичен спор, како што погоре беше посочено, во остра форма постои уште во втората половина на XIX век, кога добар дел од македонската интелигенција одбива да се сообразува со источнобугарското наречје земено како стандард за современиот бугарски јазик. Со дејноста на т.н *македонисти* (пред сè Гологанов, Пулевски, Мисирков, Дедов, Мишајков, и најнепоколебливиот помеѓу нив Чуповски), се побива ставот на бугарската наука дека во време на Преродбата, во епохата на формирање на европските нации, не постоеле обиди за диференцијација на говорите во Македонија, од оние во Мизија и Тракија, ниту пак стремежите именувањето Бугари да се замени со Македонци и дека македонската нација и јазик се исфабрикувани од Коминтераната во 1934. Во светло на современите достигнувања на (социо)лингвистиката, бугарските тези за наводната полицентричност на бугарскиот јазик, каде Р.Македонија е еден од центрите на таа кодификација (со нејзиниот региолект/македонскиот јазик), преку „продолжителното (...) ползување на идеолошки конструкции како ‘бугарско јазично земјиште’, говорењето за ‘отсуство на структурни одлики во типолошките особености’ меѓу двата јазика ќе си останат се потешко одбранливи.“⁸⁴ Политичкото решение и релативното доцно кодифицирање на македонскиот јазик неможе да биде критериум за негово дискредитирање,⁸⁵ бидејќи и двата јазика „стапуваат на два географски оддалечени говора, кои се разликуваат по многу лингвистички црти (...) и како резултат на ова нормите во Софија и Скопје, поскоро се споредливи со она меѓу рускиот и украинскиот, данскиот и

⁸² Маринов, *op cit.*, 418.

⁸³ Филипов, Г., *Споено име - формула за бришење на кратенките МК и МКД*, Дојче Веле на македонски јазик, 27.02. 2018.

⁸⁴ Дечев, 2017, *op cit.*,

⁸⁵ На пример во Белорусија, денешниот белоруски правопис окончателно е фиксиран 1933, а современата стандардизирана граматика е утврдена дури во 1959 (откако претходно како неадекватна, базирана на западните граматички и ортографни правила беше отфрлена граматиката на Тарашкевич од 1918). Споредбата со Белорусија е сосема адекватна бидејќи за време на XIX и почетокот на XX век, не постоел стандардизиран белоруски јазик, што е слична со состојбата во Македонија.

шведскиот.⁸⁶ Актот на признавање на македонскиот јазик во Договорот од страна на Бугарија, но само во „согласно со Уставот“ не може да се толкува како обид на бугарската страна за негова девалвација и одрекување на автохтоност, бидејќи во современата (социо)лингвистика постоењето или непостоењето на еден стандарден јазик, се брани со современите научни аргументи, методи и техники (кои како што видовме ја потврдуваат самостојноста на македонскиот јазик vs. бугарскиот), а не врз основа на фактот дали некој идиом е ‘овенчан’ во Уставот.

Независно од таквиот акт на признавање на македонскиот јазик „согласно Уставот“, сепак за очекување е, како што забележува бугарскиот историчар Стефан Дечев, судејќи според составот на бугарскиот дел⁸⁷ од Заедничката мултидисциплинарна експертска комисија, да инсистира на именување на националниот идентитет, во македонскиот историски расказ, на дел од интелигенцијата од Македонија (Шапкарев, Миладиновци, Македонски, Прличев, Жинзифов, Цинот и редица други), како „Бугари“, а нивниот јазик „бугарски“, дури и кога тие се идентификуваат како Македонци во регионален контекст, а во книжевна смисла го користат месниот македонски дијалект.⁸⁸ И според претседателот на македонскиот дел од Комисијата, академик д-р Драги Ѓоргиев, „најжешките прашања ќе бидат поврзани со идентитетските прашања“⁸⁹, во кои безсомнение спаѓаат не само националното чувство туку и идентификувањето и именувањето на јазикот, во делата на македонските преродбеници од 19 век.

Следствено на ова, тезите на бугарската политичка и академска елита, дека Договорот за добрососедство и работата на Заедничката експертска комисија, која произлегува од самиот Договор, ќе создаде перспектива за градење на односи меѓу Бугарија и Македонија какви што денеска постојата помеѓу Грција и Кипар или Романија и Молдавија се подведувачки бидејќи „на овие места не протекува (...) сличен процес на изградба на одделно национално сознание (и јазик м.б), (...) на базата на регионалната идентичност, притоа и со

⁸⁶ Маринов, *op cit.*, 480.

⁸⁷ Тука во прв ред се мисли на филологот - специјалист за „старобугарска и преродбена литература“, Кирил Топалов, познат по изјави од типот дека „татковината на Кирил и Методиј во 9-от век е ‘бугаројазичниот Солун’, и дека кирилицата во Европската Унија треба да биде наречена ‘бугарска азбука’“ (цитирано кај Дечев, 2018), изјави кои повеќе од сигурно претставуваат предизвик за македонските членови на Мултидисциплинарната комисија.

⁸⁸ Дечев, С., *Две држави, две истории, много „истини“ и една клета наука*, анализ I, II и III част, **marginalia.bg**, мај, јуни, 2018.

⁸⁹ Проф. Драги Георгиев, историк: Македонија треба да преодолее стереотипа за "вечниот непријател Бугарија" интервју, **dnevnik.bg**, 15 јуни 2018.

основна насоченост против најблиската историска нација.⁹⁰ Истиот автор правилно забележува дека „наместо да ни објаснува како ‘македонската нација’ и ‘македонскиот јазик’ се вештачки, бугарската историографија треба да ни одговори на прашањето зошто по 1919 г. беа создадени претпоставките и започна процесот, а по 1944 г. се формира неповратно македонската нација“.⁹¹

РЕФЕРЕНЦИ

- Ammon, U., *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz: das Problem der nationalen Varietäten*, Berlin/New York, 1995.
- Ammon, U., *Pluricentric and Divided Languages*, in U. Ammon at all. (ed.), *Sociolinguistics*, Vol. 2, Berlin/New York, 2005, 1536–1543.
- Бернштейн, С., *Македонскиот јазик*, в *Большая советская энциклопедия*, Том 37, Москва, 1938, стр. 743 – 744.
- Булатова, Р. В., *Првиот истражувач на јазикот на Македонските словени Л. Г. Мазинг (1845–1936)*, 1982.
- Cooper, R. L., *Language planning and social change*, Cambridge, 1982.
- Friedman, V., *Macedonian: Codification and Lexicon*, in István Fodor and Claude Hagège (ed.), *Language Reform. History and Future/ La Réforme des langues. Histoire et avenir/ Sprachreform. Geschichte und Zukunft*, vol. 3, Buske Verlag, Hamburg, 1989.
- Friedman, V., *The Modern Macedonian Standard Language and Its Relation to Modern Macedonian Identity*, in Victor Roudometof (ed.), *The Macedonian Question: Culture, Historiography, Politics*, Boulder, CO: East European Monographs, 2000.
- González, R. D., *Introduction*, in R. D. González/I. Melis (ed.), *Language ideologies*, Tucson, 2001, xxv–xxxvi.
- Gröschel, B., *Das Serbokroatische zwischen Linguistik und Politik. Mit einer Bibliographie zum postjugoslavischen Sprachenstreit*, München, 2009.
- Груевска – Маџоска, С., *Статусот на македонскиот јазик во Република Македонија*, Спектар, бр. 58, Том II, 2011.
- Климовски, С.; Каракамишева, Т.; Дескоска, Р.; *Уставно право и политички систем*, Просветно дело, Скопје, 2012.
- Kloss, H., *‘Abstand Languages’ and ‘Ausbau Languages’*, *Anthropological Linguistics* 7, 1967.
- Конески, Б., *Македонскиот јазик во развојот на словенските литературни јазици*, Култура, Скопје, 1968.
- Kordić, S., *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb, 2010.

⁹⁰Дечев, 2017, *op cit.*,

⁹¹*Ibid.*,

- Котлар – Трајкова, Н., *Македонското прашање во балканскиот контекст (1856 – 1875)*, Спектар, бр. 57, Том I, 2011.
- Lunt, H., *Some Sociolinguistic Aspects of Macedonian and Bulgarian*, in Benjamin Stolz et all (ed.), *Language and Literary Theory: In Honor of Ladislav Matejka*, Ann Arbor: University of Michigan.
- Malecki, M., *Z zagadnien dijalektologii macedonskiej*, Rocznik Slawistyczny XIV, Krakow, 1938.
- Маринов, Ч., *В заштита на родната реч: стандартизирането на македонскиот език и бугарско-македонските лингвистични полемики*, във Румен Даскалов и Чавдар Маринов (ред.), *Преплетените истории на Балканите. Национални идеологии и езикови политики*, Том 1, Нов бугарски универзитет, Софија, 2013.
- Mattusch, H.-J., *Vielsprachigkeit: Fluch oder Segen für die Menschheit?*, Frankfurt am Main, 1999.
- Мисирков, К. П., *За македонските работи*, ИКП Родина, Софија 2007.
- Митрова, М.; Пандовска, М.; „Македонизмот“ на Стојан Новаковиќ: *Еден поглед кон „другоста“* Сепкатар, бр. 57, Том I., 2011.
- Младеновски, Ѓ., *Република Македонија: Во потрага за една нова мултикултурна конфигурација*, Предавања на XLI меѓународен семинар за македонски јазик и култура, Охрид, Универзитете „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 2009.
- Новаковиќ, С., *Балканска питања*, Државна штампарија Краљевине Србије, Београд, 1906.
- Ристовски, Б., *Столетија на македонската свест*, Скопје, 2001.
- Ристовски, Б., *Периодизацијата на македонскиот литературно-културен развој*, Филолошки студии, Број 1, 2008.
- Ристовски, Б., *Македонската национална свест од лозарството до другарството*, во: Ослободителните борби на Македонија од Источната криза до балканските војни, МАНУ, Скопје, 2008.
- Спасов, Љ., *Периодизација на историјата на македонскиот писмен јазик и неговата стандартизација во дваесеттиот век*, Филолошки студии, Том. 1, 2007.
- Стаматоски, Т., *Никола Поп Филипов, ран претходник на Мисирков*, Македонскиот јазичен идентитет, Култура, Скопје, 2004.
- Stewart, W. A., *A Sociolinguistic Typology for Describing National Multilingualism*, in J. A. Fishman (ed.), *Readings in the Sociology of Language*, The Hague/Paris, 1968, 529–545.
- Стоилов, А., *Крајно време е за сътрудничество*, Култура - Број 28 (2908), от 21 јули 2017.

- Szobries, T., *Sprachliche Aspekte des nation building in Mazedonien: Die Kommunistische Presse in Vardar-Mazedonien (1940–1943)*, Steiner, Stuttgart, 1999.
- Тантуровска, Л., *Во потрагата по идентитетот на македонскиот јазик*, Спектар, бр. 58, Том II., 2011.
- Тодорова, Л., *Славистичките проучувања во Франција за македонскиот јазик и литература*, Мираж, електронско компаратистичко списание, 2013.
- Vaillant, A., *Le Problème du slave macédonien*, Bulletin de la Société de linguistique de Paris 39, 1938, p. 194-210.
- Vidoeski, B., *Five Decades Since the Codification of the Macedonian Language*, International Journal of the Sociology of Language, No. 131, 1998.
- Voss, Ch., *Sprach- und Geschichtsrevision in Makedonien*, Osteuropa 8, 2001, 953-967.
- Weigand, G., *Ethnographie von Makedonien*, Friedrich Brandstetter, Leipzig: (1924).
- Шклифов, Б., *За разширението на диалектната основа на българският книжовен език и неговото обновление*, вестник. Новинар, 26.09.2003 г.

Други извори

- Весник Право, г. 7, бр. 34, Цариград, 30 октомври 1872 г.
- Детрез, Р., *По отношение на Македонија българите оцце са махмурлии*, интервју, Култура - Брой 10 (2537), 13 март 2009.
- Дечев, С., *Да се остави историјата на историците! Но на кои?*, Дискусии – Европа, Либерален Преглед, колумна, 01 август 2017.
- Дечев, С., *Две држави, две истории, много „истини“ и една клета наука*, анализ I, II и III част, във *marginalia.bg*, мај, јуни, 2018.
- Единството на българскиот јазик в миналото и днес*. Българска Академија на Науките. Институт за български јазик, Софија 1978. Отделен отпечатък от сп. Български јазик, год. XXVIII (1978), кн. 1
- Пандев, Д., *Крсте Петков Мисирков*, документарен филм, во продукција на Film-trick editing и МРТ, 2016.
- Проф. Драги Георгиев, историк: *Македонија треба да преодолее стереотипа за "вечниот непријател Бугарија"*, интервју, *dnevnik.bg*, 15 јуни 2018.
- Third United Nations Conference on the Standardisation of Geographical Names, Vol. 1 Report of the Conference, United Nations, Athens, 17 August – 7 September, 1977. https://www.eki.ee/wgrs/v3_0/rom1_mk.pdf
- Требст, Ш., *За јазикот и историјата не може да се преговара*, интервју за Дојче Веле на македонски јазик, <http://www.dw.com/mk>, 09.07.2013.
- Филипов, Ѓ., *Споено име - формула за бришење на кратенките МК и МКД*, Дојче Веле на македонски јазик, 27.02.2018.